

Lakság. Jobbágyszökésekkel kapcsolatos újkori forrásainkban meglehetősen sűrűn előfordul a fenti helynév. SZABÓ T. ATTILA MNy, XXXVI (1940), 258–60 fejtegetései óta nem kétséges, hogy a fenti elnevezésen elsősorban a Sebeskörös és a Berettyó völgyét összekötő biharmegyei Gyepes-patak mente értendő. Egyéb kutatásaim során felmerült adatok azonban azt mutatják, hogy ez a név nem csak ennek a partiumi területnek a jelölésére szolgált.

XVI–XVII. századi országgyűlési végzéseink szóhasználatából minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy a *lakság* éppen olyan összefoglaló neve volt a hét erdélyi megyének, mint a székelység, a szászság vagy a Királyföld a székely, illetőleg szász székeknek. 1599-ben olyan székelyföldi jobbágyok felől intézkednek, „kik nem székelyek, hanem ki oláh, ki szász, ki *laksági* magyar“ [EOE. IV, 435]. Ezek „a *lakságon* lakó jobbágyok az adónak súlyos volta miatt a szabadság kedvéért a szabad székelyek közé“ szöktek [EOE. IV, 436]. A következő esztendei országgyűlés úgy határozott, hogy „az mely jobbágyok nagyságod bejövetele után vagy *lakságra*, vagy székelységre, vagy szászság közé szöktének... az *lakságon* minden jószágokbul és aknákrul is kiadassanak...“ [EOE. IV, 524]. 1606-ban „az *lakságon*“ szokásos jobbágy visszakövetelést, azután pedig „a *lakságról*... való“ jobbágyok közül Moldvába szöktek hazahozatalát szabályozzák [EOE. V, 413, 472]. Bár az erdélyi *lakságra* középkori adatok eddig nem merültek fel, meggyőződésem, hogy e név magyarázata a Mohács előtti korszakban, talán éppen a vajdai intézménnyel kapcsolatban, keresendő. Mögötte a bihari *laksághoz* hasonlóan szintén településtörténeti tények rejtőzhetnek.

Azt, hogy SZABÓ idézett fejtegetései értelmében valóban a *Lok*-ból fejlődött a *Lokság* elnevezés, egy azóta előkerült XVIII. századi adat is megerősíti. Baranyi Miklós bihari alispán, a hétszemélyes tábla ülnöke, mint helyi ismeretekkel rendelkező ember, 1731-ben gr. Csáky Zsigmondhoz írott levelében a *laksági* Bogdánsovárhegy község keletkezése felől így vélekedik: „...akkor midőn a Contractus emanált, az talán két Falu volt egy más végében, mint most is ott a *Lakságon* (azon districtust annak hijják) többis vagyon ugy, s edgyiket Bogdanfalvának s másikat Szóárhegynek hitták, s most már össze ragasztván hiják Bogdán Szóvárhegynek. Eörvényesnek és Domafalvának most hire sincsen, sem Zothátnak. Lok nevü helység van, Méltóságos Bánfi György Uram Sólýomkői Dominiumához tartozik, de ez nem lehet, mert ott szálló hegyek nincsenek, abban pedig szölöbeli portiókról emlékezik, hanem inkább havas forma nagj hegyekben vagjon, hanem talán akkor az *Laksági* Districtust Lok vagj Laknak hitták s most *Lakságnak* és ott voltak az nevezett helyek...“ [OLt. Csáky-család kassai lt. 415/16]. A későbbi *Lakság* falvai valóban a Sárszegtől Cigányfalváig nyúló egykori Lok birtok területén alakultak ki. A közös eredet következtében épült egyvégébe Tótfalu, Tataros, Bogdánsovárhegy és Cigányfalva. Ennek a hét-nyolc kilométer hosszú falusornak a keletkezése ugyanis későbbi összetelepítéssel nem magyarázható meg. Szalárdi János krónikájából különben tudjuk, hogy e községek már az ő idejében is összeépültek [Siralmas magyar krónika. Pest, 1853. 119].

Végül meg kell említenünk a bihari *Lakságnak* azt a különleges helyzetét, hogy falvaiban — a megye többi részétől eltérőleg — még a XVIII. század derekán is az erdélyi jobbágyrendtartások voltak érvényben (Baranyi lt. Micskén, Bihar vm.). Ennek magyarázata birtoklástörténetében keresendő. Gazdái ugyanis Erdélyben birtokos tekintélyes familiák voltak, melyek ragaszkodtak az otthoni szokásokhoz. A *Lakságot* benépesítő Putnokiakat 1534-ben a Telegdiek, őket pedig félszázad múlva a Varkocsok váltották fel. [Jakó Zsigmond, Bihar megye. Bp., 1940. 375]. E birtoktest Varkocs Margitról,

ki családja utolsó tagja volt, férjére Lónyai Zsigmondra, onnan pedig a Csákyakra, a Wesselényiekre, a Hallerekre, a br. Huszárokra szállott. [Olt. Csáky-család kassai lt. 414/10, 11, 13, 447/1, 5, 12, 450/18]. A laksági uradalomnak a környékétől eltérő, zárt fejlődését különben az is elősegíthette, hogy lakói állítólag Mátyás királytól tizedmentességi privilégiumot nyertek. [i. h. 452/3, 5].

Lengyelkék. Az EM. 1944: 135–6 rövid közlemény jelent meg a fehérmegyei Lengyelkék pusztáról. Minthogy kutatásaim során időközben több olyan adat merült fel, melyek tudásunkat Lengyelkék felől lényegesen bővítik, jónak látszik ezeket is közzétenni.

Lengyelkék múltja egészen az Árpád-kor végéig visszavezethető. Élete keletkezésétől kezdve elnéptelenedéséig végig kísérhető. Ennek ellenére irodalmunkban ezen a néven nyomát sem találjuk. Helytörténeti adattáraink elkészítésének halaszthatatlan voltát Lengyelkék eseténél jobb példával keresve sem bizonyíthatnók. Bizonyára tarthatatlan állapot ez, hogy egy olyan településről, melyre az erdélyi írásbeliség első korszakától kezdődőleg szokatlanul bőven maradtak adatok, bármit is megtudni csak hosszadalmas, részben levéltári kutatás árán lehessen.

Előttünk ismeretes adatok szerint először 1295-ben említi *Rynqulkyrch* néven [Ub. I. 119]. Az oklevélből az is kitűnik, hogy eredetileg a székesi királyi uradalomhoz tartozó Godyn föld része volt, s önálló életét a Vizaknai család vásárolt birtokaként körülbélül ebben az időben kezdte el. Templomára utaló német neve azonban arra figyelmeztet, hogy korábban sem lehetett lakatlan. Mivel a szintén Székes területén kialakult szomszédos Vingártnak, Birbónak és Pókafalvának régebben hasonlóképpen más nevük volt [Iczkovits Emma, Fehér megye 19–23], feltehető, hogy a későbbi Lengyelkék első alapjait is fehérmegyei királyi népek vetették meg a tatárjárás előtt. Ezek a falvak azonban áldozatul eshettek a Gyulafehérvár környékét különösen sújtó tatár pusztításnak. A székesi falvak újjraépítését, most már német telepésekkel, szász adománybirtokosok csak a XIII. század végén kezdték el. Lengyelkék pusztaságából említett szomszédainál valamivel későbbben támadt fel. Gergelyfája határának megjárói 1313-ban „terra *Ryngerkerh*” néven említik [Ub. I. 305]. Ennek az oklevélnek, valamint Buzd 1338. évi, Hosszútelke 1370. évi metálisának és egy 1808-ban Bécsben készült térképnek a segítségével egykori helye elég pontosan meghatározható [Ub. I, 531–2, II, 351]. Újraépítését Vizaknai Alard fiai végezheték el 1320 körül. 1323-ban ugyanis „terra seu villa *Ryngenkerg* ... in decanatu de Spreng”, illetőleg „villa ac possessio *Rengurkyrh*” néven szerepel [Ub. I, 371–2]. Az új település a korábbi alapokon gyorsan erősödött. A „terra *Ryngelkerh*” elnevezés ugyan még 1330-ban is kísért, de azután a falu kifejlődésével végérvényesen helyére lép a „villa”, „possessio” megjelölés [Ub. I, 436]. Ekkor már önálló egyház-község. Névszerint ismeretes papjai által fizetett pápai tized csekélysége azonban mutatja, hogy a település ekkor még fejlődése kezdetén áll [MonVat. I, 95, 121, 125]. Időközben e birtok felét a Vizaknaiak eladták a Kelnekieknek [Ub. I, 436, II, 24]. Ettől kezdve az oklevelekben a következő névváltozatokkal szerepel: 1338: *Rengelkerh* [Ub. I, 531–2]. 1345: *Rengelkyrh* [Ub. II, 24]. 1355: *Regulkyrh* [Ub. II, 116]. 1370: *Rennynkyrh*, *Rennenkyrh* [Ub. II, 351]. 1379: *Rengeukerh* [Ub. II, 503]. 1380: *Rengunkirh*, *Rengerkyrh* [Ub. II, 522, 526]. 1392: *Rengerkerk* [Dl. 26381]. 1417: *Rengelkyrch* [TelOkl. I, 429]. 1418: *Lengerkerch* [TelOkl. I, 435]. 1427: *Regurkerth* [Ub. IV, 285]. 1435: *Lengelkerh* [Ub. IV, 573]. 1437: *Lengerkirth*, *Lengerkirch* [Ub. IV, 624, 629]. 1470: *Lengelkeryk* [Dl. 26416]. 1509: *Lengelkyrk* [TelOkl. II, 313]. 1525: *Lenghyelkyk*

[Dl. 36402]. 1578: *Lengyelfalva* [VerArch. 1869: 329]. Forrásainkban állandóan Springgel, Drassóval, Gergelyfájával egy birtoktestként fordul elő. A XV. század második negyedétől kezdve a környék magyarosodása következtében német neve magyarrá alakul. Forrásaink most már inkább *Lengyelkék* alakban emlegetik. Régi elnevezésének emlékét azonban a környék román lakosága napjainkig megőrizte a „valea Ringyelli” dülönévben [VerArch. 1869: 329].

A falu fénykora a XIV–XV. századra esett. 1380-ban egyik felében kilenc jobbágytelket találtak; ez azt mutatja, hogy nem volt jelentéktelen település [Ub. II, 526]. Idők folyamán azonban Spring, Gergelyfája, Hosszútelke mellett fejlődésében egyre jobban lemaradt. Mohács százada már hanyatló állapotban találta. A következő korszak háborús pusztításai, nyomoruságos esztendői pedig ezt a pislákoló életet is kioltották. 1548-ban még volt benne két lakott jobbágytelek, hat évvel később azonban már nem szerepel a springi szász dékánság tartozékai között [Gyfv. C. IV, 5/75., VerArch. 1869: 328]. 1578-ból ismerjük az itteni falusbíró nevét, 1588-ban pedig tizeddel tartozó nyugati keresztyén (magyar vagy szász) lakosság él benne [VerArch. 1869: 329., ENMLt. Mike Sándor gyűjt. 1588]. Jóllehet területén néhány család később is lakhatott, a XVII. század közepétől valójában pusztának tekinthető. Természetes úton történő, lassú elnéptelenedése akkor fejeződött be, amikor megmaradt lakói templomuk harangjával együtt Hosszútelkére költöztek át [VerArch. i. h.]. Tatárjárás előtti lakói magyar varnépek lehettek. Újranépesítését szászok végezték, később újból magyarok, majd pedig románok is kerültek ide. A falu tehát aránylag rövid élete alatt keresztülment az erdélyi településeknél nem ritka háromszori-négyszeri nemzetiségi átvedlésen. Birtokosai a felsoroltakon kívül a XV. században a somkeréki Erdélyiek, Bogátiak, ősi Jankafiak, özv. Verbóczy Istvánné mesztényi Szerecsen Zsófia, a Báthoriak korában a Pernyesziek, a XVII. században pedig a kolozsvári Kassaiak és a nagymegyeri Keresztesek voltak.¹ XVIII. századi forrásaink mindig pusztaként emlegetik. Emlékét a Hosszútelke határához tartozó fentemlített dülönév őrzi.²

JAKÓ ZSIGMOND

Egy megjegyzés Kazinczy »Erdélyi levelek« című művének legújabb kiadásához. Az elmúlt évben az *Erdélyi ritkaságok* sorozata 16–17. számaként új kiadásban jelent meg KAZINCZY FERENCnek »Erdélyi levelek« című műve. A címlap szerint a kiadványt „bevezetéssel ellátta DR. KRISTÓF GYÖRGY egyetemi tanár.”

A szóbanforgó kiadvány sem a címlapon, sem valamely más helyen nem tünteti fel azt, hogy a mű szövegét ki, honnan s hogyan közli. Ennek következtében a mű olvasója jóhiszeműleg, de tévesen azt hiheti, hogy magáért a szövegért, ennek hűségéért is a bevezetés írója a felelős, holott ő csak azt a feladatot vállalta és végezte el, hogy a mű keletkezését irodalomtörténetileg megvilágítja és kritikailag méltatja. A szöveg hűségéért, pontosságáért azonban a szövegközlő a felelős. Kár, hogy a sorozat szerkesztője legalább lapalji jegyzet alakjában nem közölte a kiadvány szövegéért felelős személy nevét is.

KRISTÓF GYÖRGY

¹ Az ENMLt.-ban őrzött Bánffy rokonsági lt. gr. Lázár lt.-nak XI, XV, XIX, XLIII–IV. csomójában *Lengyelkék* életére nézve több adat található. Az ugyanítt kezelt gr. Haller lt. szintén tartalmazhat reá vonatkozó iratokat.

² Fekvésére vonatkozólag l. a VerArch. 1870: 208–9. l.-ján a térképvezetést.